

Eius ordinis primus Magister fuit electus, vt memorix proditum est, in castris ad urbem Ptolemaida. Prussiam deinde subegerunt illi, Friderico secundo Cæsare. Et quum auctis viribus bella gessissent aliquandiu cum Polonia regibus, prælio victi, fidem per iusiurandum dederunt Casimiro Poloniae regi, patri Sigismundi. A primo Magistro vsque ad Albertum Marchionem Brãdeburgicum, intercesserunt triginta tres. Electus fuit anno salutis M. D. XI. Per biennium graue bellum gessit cum Poloniae Rege Sigismundo. cum quo tandem pacem facit, ei que fidem dat, vt præcipuo suo Magistratui, & Euangelii doctrinam suscipit, & mutato ordine Prussiam sibi vendicat, & qui fuit antè Magister, iam de voluntate regis Dux Prussiae salutatur: & aliquantò post in matrimonium ducit Friderici Daniae regis filiam Dorotheam, & academiam Conigspergi (Montem regium vocant) instituit. Eo facto vniuersum ordinem in se concitauit. Nam etsi Prussiam tenebat, ac Poloniae Regis præsidio nitebatur: tamen de communi consensu Waltherus Cronbergus ei successus est, qui priscum nomen atque statum repræsenteret.

LIBER SEXTVS.

Lutherus
ad regem
Angliae

DE scriptis aduersariis Angliae Regis & Lutheri supra diximus. Quum autem in terea quædam audisset Lutherus, quæ ad Re-

gis

gis laudem atque commendationem pertine-
rent, exhilaratus ea fama, demissè admodum
illi scribit, Non se dubitare, quin grauius ip-
sum offenderit edito libello: sed id factum es-
se, non tam sua sponte, quàm aliorum impul-
su. Quapropter orat, vt sibi factum illud con-
donet, vtque meminisse velit, quum sit mor-
talis, non oportere inimicitias esse immorta-
les. Monet, vt aures occludat calumniatori-
bus, & ad veri cognitionem animum adiiciat.
Non multò post, in eandem poenè senten-
tiam ad Georgium Saxoniae ducem scribit.

Angliae Rex accepta Lutheri epistola, acer-
bè respondet, inconstantiam & leuitatè illi
obiiciens. Georgius quoque princeps Luthero
sic respondet, vt quanto ipsius flagraret odio,
facilè posset animaduerti. Lutherus vbi Regis
Angliae responsum typis euulgatum legit, &
inconstantiam sibi vidit obiici, quasi de doctri-
na sententiam mutasset: quia non ad suam pri-
uatam, sed ad Euangelii professionis iniuriam
hoc pertinere iudicabat, plurimùm sibi dolo-
re ait, quòd amicis gratificatus, ad eò scripserit
ad eum demissè. Christiannum Daniae Regem
& coràm & per literas non desuisse rogare &
admonere, vt amanter scriberet, & illius præ-
dicata humanitate, spem fecisse, fore vt leniter
tractatus, puram doctrinam reciperet. Nunc
autem intelligere se quantum errauerit. I-
dem sibi accidisse in Cardinali Caietano, in

*Christian-
nus rex
Daniae.*

Georgio Saxoniae duce, in Erasmo Roterodamo: quibus omnibus amanter aliorum hortatu scripserit, nec aliud sit consecutus tamen, quam quoddam ferociosiores ipsos effecerit. Stultè factum ab se, qui pietatem in aulis Principum inuenire se putet, qui Christum quærat, ubi principatum satanas obtinet, qui Ioannem Baptistam inter purpuratos inuestiget. Quum in Hispaniam missi de pace legati, in quibus etiam erat Regis captiui germana soror Marguarita vidua, nihil efficeret, Loisia mater, quæ rei summam obtinebat, muniendi sui causa, Britanniae Regem Henricum in suum fœdus & amicitiam adduxit. Fuit hoc sub Augusti mensis exitum. Fœderis hoc primum caput est, ut & Turcarum impetus, & pestifera secta Lutherana profligetur, à qua non minus periculi sit quam à Turcis. Galliae Rex quoddam pacis tractatio non successerat, acriori cogitatione ac sollicitudine perturbatus, in aduersam incidit valetudinem. Sed recreatus colloquio Caesaris, qui bene ipsum sperare iuberet, melius tandem coepit habere. Caesar etiam apud se reputans, quam esset amissurus magnam prædam, si quid illi contigisset humani, ad pacem indies magis atque magis animum adiecit. Itaque decimo quarto demum Ianuarii die, de rebus omnibus Madrici transactum fuit: in eoque scripto, quod pacificationis formulam continet, hoc inter alia commemoratur, Caesarem atque Regem eò potissimum spectare, ut & Christianæ

16
Fœdus Gal
lorum cum
Anglo.

M. D.

XXVI.
Fœdus in-
ter Caesarem
& Gallum.

religionis hostes, & sectæ Lutheranæ extirpē-
tur hærefes. Hac in pacificatione soror germa-
na Cæsaris Eleonora, quæ Lusitaniæ Regi E-
manueli nupta fuerat antea, despondetur Gal-
liæ Regi. Cæsar ei in dotem promittit aureo-
rum millia ducēta, & quædam in Heduis loca,
de quibus inter ipsum atq; Regem erat contro-
uersia. Rex Hispaniæ finibus egrediens, filios
duos, Frânciscū & Henricū, valde paruulos, obfi-
des ibi relinquit, vti cōuenerat, & nisi pacta ser-
uet, captiuum sese denuò sistere pollicetur.

Post hæc Germaniæ Principes, admodum
frequentes, cōueniunt Spiræ, vt cōstitutum e-
rat. In his etiã fuit Elector Saxonix Ioannes,
& Lantgravius Hesiæ Philipp⁹. Cæsaris erant
legati, Ferdinandus frater, episcopus Triden-
tinus Bernardus, Casimirus Brandeburgicus,
Philippus Badensis, Gulielmus Bauarus, Eri-
cus Brunsvicēsis. Hi vicesimaquinta Iunii die
facto initio, quum indicti conuentus à Cæsare
causam exposuissent, hoc etiam addebant, Cæ-
sarem imprimis velle atque mandare, vt ordi-
nes communi consilio decernant, quomodo
religio Christiana, & ecclesiæ vet⁹ atq; per ma-
nus deducta cōsuetudo, valeat apud omnes &
integra permaneat. Quum iam ex omni Prin-
cipū & ordinū numero, certi quidā essent de-
lecti, qui de his rebus agerēt, & in iis etiã Lāt-
gravi⁹, Jacob⁹ Sturm⁹ Argentinēsis, & Cres⁹
Noribergicus, legati Cæsaris, ipsius literas da-

*Spirensis
conuentus.*

tas Hispali recitāt. Earum erat summa, ne quid ordines in hoc conuentu statuant, quod vllō modo sit contra veterem ecclesiæ morem, leges atque ceremonias, vtque suis in ditionibus omnia constituent secundum edicti Wormaciensis formulam. Nam illis priuatis actionibus nihil profici, sed errores atque licentiam vulgi confirmari. Iis literis recitatis, plæræque ciuitates, præsertim superioris Germaniæ, quid ipsorum esset cōsiliū scripto explicabant. rogādum Cæsarem vt quando generale concilium coire non possit, permittat prouincia Germaniæ concilium cogi. Quōd si non probet, orādum vt edicti Wormaciensis executionem ad concilium vsque differat. Præter hoc scriptum Principibus exhibitum, aliud etiam obtulerunt. Eo queruntur homines egenos passim in ciuitatibus nimium grauari monachis: nec esse eorum vt onerum ac rerum omnium immunitatem habeant Ecclesiastici. Ferias etiam nimium esse frequentes. legem quoque de ciborum delectu sibi videri antiquandam, & ceremonias cuique suas ad concilium vsque liberè relinquendas, & doctrinæ Evangelii cursum nullo modo coercendum. Per hoc tempus Turcarum Cæsar Belgrado profectus, quum Danubium atq; Sauum trāsisset, Hungariam rectā petit. Itaque Ludouicus rex missa rursus legatione Spiram, auxilia postulat. Ex Italia quoque certus tunc afferebatur

*Ciuitatum
Euang. po-
sulata*

*Turca in
Hungariā*

nun-

nuntius, Clementem Pontificem ac Venetos, inito fœdere cum Rege Galliarum, qui nuper ex Hispaniis domum reuerterat, oppugnare Cæsarem. Post illud Cæsaris pronuntiatum scriptum, Episcopi nolebant in actione religionis progredi, & in hoc Cæsaris atque Pontificis tam graui dissidio, differendum sibi putabant. Quumque super eo grauis admodum esset inter delectos, qui religionis erant diuersæ, nata similtas, Saxo & Lætgravius domum cogitant, & suis ut ad iter sese comparent, mandant. Eo cognito Ferdinandus & alii, quod viderent magni rem esse periculi, si tempore tam exulcerato, & plarisque omnibus in huius conuentus expectationem erectis, non solum nullo facto decreto, sed etiã magna cum animorum offensione discederetur, rationem ineunt vulnus hoc sanandi, & demulsis quorundam animis, ita demum fuit decretum, ad constituendam religionis formam & retinendam tranquillitatem opus esse legitimo, vel Germaniarum, vel publico totius orbis concilio, cuius intra annum fiat initium. Hungariarum quoque Regi decreta fuerunt auxilia. sed quo tempore dimissus est conuētus, quod erat sub exitum Augusti mensis, iam in Hungariam progressus Turcarum Cæsar, Ludouicum regem prælio superauerat, qui & in fuga periit.

Pontificorum
offensio

Hæc ætate Cæsar in matrimonium ducit Iabellam Lusitaniarum regis Emanuelis fi-

liam, sororem Ioannis, qui patri successerat.

Quo tempore conuentus erat ordinū Spiræ, duodecim Heluetiorū pagi disputationē instituerant Badenæ. Venerunt eò primi nominis theologi pontificii, Faber, Eccius, Murnerus. Legatos verò mittebant Constantiensis, Basiliēsis, Curiensis, Lausanus episcopi, quorum illi sunt in ditione ecclesiastica. Promulgata ibi fuerūt themata, quæ cōfidenter admodū defendebat Eccius. O Ecolampadius & alii quidam hæc impugnabant. Zuinglius aberat, & cur eò non veniret, datis ad Heluetios literis explicabat, & Eccii dogmata scripto confutabat. Actionis hic erat exitus, vt in ea, quam huc usq; seruassent religione, permaneant omnes, neque nouum vllum dogma suos intra fines admittāt. Fuit hoc sub finem Iulii. Constantiēsis episcopus iam antea sacerdotē quendā, Ioannē Hugliū, Merspurgi iusserat cremari, quòd pontificiū dogma non per omnia probaret. Ludouico Pānoniæ rege miserabiliter extincto, Ferdinādus regnum sibi deberi pacto cōtēdebat. Sed aduersarium habuit Ioannem Sepusium, Vayuodam, Transsylvanū. Quo quidē ex dissidio, quū nobilitas omnis & ordines diuiderētur, bellum fuit exortū, Germanis ac finitimis populis funestum ac exitiale. Nā Turcarum Imperator, suam in fidē atque tutelam postea recepit Vayuodā, & tradita Buda, Regem constituit, beneficiarum atque clientem.

Gallia

Vayuoda
Hūgarus

Gallię rex ex Hispania domū reuersus, quas pactus erat pacis conditiones iniquas esse dicebat, nec illis voluit teneri. Missis itaq; legatis Pōtifex & Veneti fœdus cū eo faciūt. Quoniā occupata Buda cū bona Hungarię parte, & miserabiliter afflictis ibi populis, maximū à Turca periculū imminebat, delecti Principes aliquot Essingę, vbi tūc erat Imperii senatus, conueniūt. Re deliberata placuit omīssa deliberatione Spirę decreta, per literas orandum esse Cæsarem, vt propter periculi magnitudinem atq; præsentiam, reditum suum in Germaniam acceleret. His rebus ita constitutis, comitium indicūt Ratisbonę, ad sequentis anni Calendas Apriles, belli Turcici causa. Mese Februario Electoris Saxonię filius, Ioannes Fridericus, in matrimonium ducit Ioannis ducis Cliuēsis filiam, Sybillam. Desponsa ei fuerat soror Cæsaris Catharina, natu minimā, confectis atque signatis ea de re literis. Quum autē religionis hæc incidisset in Saxonia mutatio, discessum fuit à pactis: & Cæsaris legatus Haunartus, qui tunc per Germaniam erat, apertè dicebat non esse fidem seruādā hæreticis, Constantiēsis, opinor, concilii vestigia secutus, vt quidem in scripto quodam Saxo commemorat. Erat inter Cæsaris præfectos ac belli duces, Borboniorum princeps Carolus, qui superioribus annis à Gallię rege defecerat. Is cum aliquot copiis Neapolim profectus, vrbē Romā exiit

M. D.

XXVII.

Io. Fridericus
SaxoBorbonius
Roman ex
pugnab

nere, poſtridie quàm eò veniſſet, oppugnatione capit ac diripit, Maii die ſexto. Clemens Põtifex & Cardinales ac reliqui proceres, quĩ in Adriani molem vix ægrè profugiſſent, obſidionem aliquandiu tolerabant, vndique circunallati foſſis. Poſt ſeptimum deinde menſem, mandatu Cæſaris liberati fuerunt. *Quanta fuerit militum Hiſpanorum ac Germanorum atrocitas & inſolentia Romæ, verbis explicari vix poteſt. Nã præter horrendas lanienas, direptiones, libidines, deuaſtationes: cõtumeliæ ac ludibrii genus nullum in Pontificem, Cardinales reliquàmque turbam prætermiſſum fuit. Cæſar factum hoc diligenter excuſans, nullo ſuo mandato accidiffe dicebat. Quum in Hiſpaniam eſſet allatus eius rei nũtius, ilicò Cæſar iuſſerat ceſſare ludos atq; ſpectacula, quæ propter recens natum ei filiũ Philippum edebantur. Ad Ratiſbonæ comitium nulli venerunt Principes, & legatis tantũ eò miſſis, nihil actum fuit. In hoc tempore vigeſebat nouum doctrinæ genus eorum, qui dicuntur Anabaptiſtæ. Paruulorum hi damnant Baptiſmum, & rebaptizãtur ipſi, & bonorum docent cõmunione. In hos ſcripſit Lutherus & Zuinglius, & alii complures, & paſſim animaduertit Magiſtratus. Iactant enim viſiones & ſomnia. Et Sangalli quidem oppido Heluetiorum, quidam eius generis, fraſtri ſuo germano ceruices atque caput abſcidit præſen*

*Romæ di-
reptio*

*Anabapti-
ſtarũ ſecta*

presente patre atque matre, quibus persuaserat à Deo sibi esse iniunctum, vt id faceret. Verum à Magistratu comprehensus, eandem & ipse poenā luit. Quomodo deinde creuerint, & quantum excitarint in Germania motum, in frā docebimus. Hoc anno senatus Argentinensis decreuit, ne qui deinceps in vrbe sepeliantur, & aliquot extra urbem loca, mortuorū sepulturæ constituit. Gallia rex vbi de capta Roma cognouit, inito foedere cum Angliæ rege, validū mittit in Italiam exercitum, Lautrecho Aquitano duce, vt Pontificem liberaret. Iulii die vigesimo septimo, Borbonia dux Carolus, in oppugnatione Romæ nuper mortuus, Lutetiæ damnatur à Senatu lesa maiestatis, deuouetur eius nomē atque memoria, reuelluntur insignia, publicantur bona.

Lautre-
chus Aquitanus

Erat in Bauaria tū Leonardus cognomen to Cæsar, Euangelii professor. Is Pallauiensis episcopi mādatur captus, ac damnatus pro hæretico, mēsis Augusti die decimosexto crematus est, iubente Bauaro principe Guiljelmo, cuius iurisdictioni traditus fuit à condemnatione. Nam Episcopus, ne sacra scilicet pollueret, vel profanus, & vt aiūt, irregularis fieret, de vita illius atque sanguine non pronūciabat.

Leonardus
exustus

Suprà dictū est de disputatione Badesi. Bernates autem, quorum est in Heluetiis præcipuum nomen atque potentia, quum & disputationis illius acta non essent eis communicata,

Disputatio
Bernensis

licet flagitassent, & dissidia religionis au-
 scerent, disputationem aliam sua in vrbe de-
 cernunt, edito scripto Decembris die deci-
 maleptima, ad eamque finitimos conuocant
 Episcopos, Constantiensem, Basiliensem,
 Sedunum, Lausanum, & vt ipsi veniant, suos-
 que adducant theologos, monent. Alioqui
 multam denuntiāt earum possessionum, quas
 in suis finibus haberent. Deinde suæ diti-
 onis homines ecclesiasticos conscribunt, &
 vt in actione tota, veteris ac noui Testamen-
 ti scriptura sola pondus & auctoritatem ha-
 beat, edicunt, & omnibus vndecunque ven-
 turis eò, fide publica cauent. Hanc quoque lé-
 gem statuunt, vt modestè, sine conuitiis &
 iniuriis omnia fiant, & liberè suam quique
 sententiam dicant, & ita pronuntient, vt à
 scribis excipi possint cuiusque dicta. Quic-
 quid ibi decretum fuerit, ratum atque fir-
 mum esse per suam ditionem omnem iu-
 bent. Et vt quibus de rebus agendum esset
 constaret, eoque venirent omnes paratio-
 res, themata promulgant numero decem,
 quæ ipsorum ecclesiæ ministri, Franciscus
 Colbus, Bertoldus Hallerus profitebantur,
 & sacris literis confirmare se velle dicebant.
 Quum his de rebus Bernates ad omnes Hel-
 uetios literas dedissent, hortati vt & suos ip-
 si mitterent, Lucernates, Vrani, Suicii, Vn-
 terualdii, Tugiani, Glareani, Friburgen-
 ses

ses, Soloturnii, prolixo scripto grauissimisque verbis hortantur, vt ab incœpto desistant. Nihil commoti Bernates, pergunt, & ad diem præscriptum, qui septimus erat M.D. Ianuarii dies, actionem inchoant. Episcoporum, quos antè diximus, nemo venit. Thematata doctorum Bernæ ciuitatis defendebant Zuinglius, O Ecolampadius, Bucerus, Capito, Blaurerus, & alii complures: oppugnabat autem inter alios primi nominis Conradus Tregerus, Augustinianus, qui tandem, quum aliunde quàm è sacris Bibliis adiumenta sibi quæreretur, neque præfecti disputationis permitterent, eò quòd lege vetitum erat, loco decessit. Exitus fuit disputationis ad vigesimum sextum Ianuarii diem, & ea quæ diximus themata, communi plurimorum assensu fuerunt approbata: & deinde non Bernæ tantum, sed in aliquot finitimis etiam locis à Magistratu sancita, missis, aris atque statutis vbique sublati.

Constantienses iam antè quædã mutauerant: & quum scortationem, adulterium, & suspecta vel parũ honesta cõtubernia lege vetuissent, irati discesserant ab eis hi qui dicuntur Canonici. Docebat ibi Ambrosius Blaurerus, honesta familia natus, qui monasticæ professionis antè fuerat Alperspaci. sed quum ingenio valeret, lectis Lutheri libris, alium animum induit. Mutata religione Bernates

Constantienses

Galliæ regi fœdus renuntiant, & mercennariam illam prohibent militiam, ea contenti pecunia, sicut etiam Tigurini, quam pacis colendæ causa, singulis pagis Rex dependit annuam. Abolitæ verò religionis pôtificiæ diem & annum aureis literis in columnam inscribunt, vt testimonium apud posteros extaret æternum. Post disputationem Bernensẽ, imagines & aræ cum ceremoniis atque missa Constantiæ fuerunt abolitæ. Geneuenses etiam Allobroges, in statutis remouendis atque ceremoniis, Bernatum sequebantur vestigia. Quapropter Episcopus atque clerus irati discesserunt ab vrbe. Quum inter Galliæ & Angliæ reges cõuenisset, legatos ambo ad Cæsarem mittūt. quibus quum ex ipsorum animi sententia Cæsar non responderet, bellum ei per præconem etiam Anglus denuntiat. Gallus verò Lutetia datis ad eum literis, vicesima octaua die Martii, per publicum præconem, heraldos vulgò nominant, singulari eum prouocat certam in e, ac locum designari petit, vbi duello decertaret. De Ferdinandi Regis, & Vayuodę Transsylvani contentione suprâ diximus. Quũ ea cruetum in bellũ exisset, ac Ferdinandus potẽtia superaret, Vayuoda datis ad ordines Imperii literis, de Ferdinando acerbè cõqueritur. Scribit etiam ad Cæsarem, hortatũ vt fratrem cohibeat. Et ille quidẽ ad suæ causæ defensionem hæc edebat. Ferdinandus autem

*Geneua E-
uangelium
excipit.*

rex nitebantur transactione, quam Cæsar Maximilianus, anno M.CCCC.XCI. cum Hungaris & Ladislao Rege fecerat. qua cautum fuit, quòd si Ladislaus absque sobole mascula decederet, vt tum Maximilianus & ipsius hæredes, recta linea descendentes, regnum illud obtinerent. Quum ergo Ladislai filius Ludouicus esset extinctus, non relictis liberis, Ferdinãdus, qui & Maximiliani esset è filio nepos, & Austriæ princeps, & præterea Ludouici fororè haberet in matrimonio, iure sibi regnum illud deberi confirmabat. Hoc ipso tempore Lantgravius Philippus, & Elector Saxonie, conscriptis copiis ad bellum spectabant. Eius autem rei hæc erat causa. Iureconsultus quidã Otto Paccius, nobili genere natus, per occasionem colloquii Lantgrauium admonuit, vt suis rebus prouideret. Nuper enim Ferdinandum, Brandenburgicum, Georgium Saxonem, Ludouicum & Gulielmum Bauaros, Moguntinum, Salisburgensem, Bambergicum, Wirzburgensem, iniisse fœdus, ipsius & Saxonie Principis Electoris, & opprimendæ causa religionis. Fidei verò faciendæ causa, confœderationis exemplum exhibet, archetypum quoque pollicitus. Dum copias illi parant, intenti erant omnium animi quorsum hoc exiret: nam causæ vulgò ferebantur variæ, sicut fieri consuevit. Quum verò iam ab omnibus rebus essent instructi, Lantgravius cœpit agere cun-

Ferdinandus in Hungaria

Lantgravius & Saxonia non apparuit

stantius, quod Paccius archetypum exhibere non posset, vti promiserat. Intercessione demum Palatini & Treuirensis Richardi, discessum fuit ab armis. Calendis Augusti mensis Cæsar datis Valoleti literis, Imperii conuentum indicit Spiræ, ad initium Februarii sequentis anni, religionis & Turcici belli causa: quò minus autem ipse veniat, per occupationes excusat. Lautrechus Gallus post captam anno superiori Papiam & Alexandriam, Bononiæ substitit in hybernis, & sub primū deinde ver progressus, Neapolim obsedit. Iulio autem mense pestis admodū vehemens, magnam exercitus partem absumpsit, & ipsum etiā Lautrechum postridie Idus Augusti mensis extinxit, quum paulò autem sublatus esset Vaudemontius, Antonii Lotharingæ ducis frater germanus, qui Regi militabat, ipse consequendi regni Neapolitani, quod Andegauensis familia, vnde genus & originem habent Lotharingi, sibi deberi confirmat.

Lautrechus in Italia

Quemadmodum à disputatione Bernensis, religio fuerit mutata multis in locis, dictum est. Proinde quum antea sæpe, tum hac etiam occasione Argentinensis ecclesiæ ministri, inter alios doctrinæ pontificiæ errores, missam quoque docebant esse cum primis impiam, & ad summam nominis Diuini contumeliam pertinere. Quum autem Pontificiū contrā docerent, exarsit contentio: quam fenatus

Argentin. reformatio

natus facta collatione sententiarum, & aliqua disputatione finiri volebat. Et quum hoc impetrari non posset, edicit Pontificiis, quoniam alteros impia docere dicant, neque tamen causæ cognitionem admittant, ne posthac docendi munus vsurpent. Episcopus crebris interea literis ac internuntiis monet & orat senatum, vt in veteri maiorum religione persistant. Senatus inuicem orat, det operam vt quæ pertinent ad verum Dei cultum instituantur: cætera verò tollantur & antiquentur. hoc enim proprium ipsius esse munus. Ille verò tametsi conuentum atque diem aliquando condixerat, eius rei causa, nihil tamen præstitit: sed senatum Imperii, qui tum erat Spiræ orat, vt suam auctoritatem interponant. Hi missa legatione admodum splendida, petunt ne missam abrogent: differant saltem vsque ad Imperii conuentum iam breui futuro: atque ibi sua postulata proponant. nõ se dubitare, quin æquum sint laturi respõsum. Legibus enim esse cautum, ne priuato Magistratui liceat rescindere, quæ cõmuni totius orbis consensu decreta sunt. Senatus vbi sui instituti rationem explicasset, legatos commode abs se dimittit. Sed quum iam supra biennium ea res ageretur, & ecclesiæ Ministri instarent quotidianis concionibus, ciues etiam supplicarent: senatus conuocatis omnibus ex more, rem omnem ordine commemorat, & in vrãq; partẽ multis in mediũ adductis, quòd si

*Missæ Ar-
gentor. ab-
rogata*

*Basilea ver-
bum Dei
admittit*

missam aboleant, quid à Cæsare sit periculi: si non faciant, quantoperè Deus offendatur, explicant, & cogitandi spatium ipsis largiuntur, & vt tributim collecti deliberent, petunt, quò deinde, quum rursus cõuenient, de communi voluntate atque consilio statuatur. Quum ergo venisset dies, eorum sententia, qui missam oppugnabant, superior extitit. Itaque fit decretum Februarii die vigesimo, suspendi missam oportere ac intermitteri, donec aduersarii demonstrèt esse cultum Deo gratum. Hoc decretum & in vrbe ac foris, quàm latè patet ipsorum ditio, senatus obtinere iubet, & per literas certiolem facit Episcopum, qui nõ absque gemitu maximòque dolore se illud accepisse, & cogi patienter ferre, & quod sui sit in eo muneris, facturum se rescribit. An-
nis nunc aliquot, Basileæ quoque magnum erat religionis causa dissidium: & senatus quidem decreuit tandem, vt eadem esset per totã urbem doctrina, vtque de missis, quæ locis adhuc aliquot supererant, certo die palàm habita disputatione, per suffragia decerneretur, quid in eo fieri oporteret. Pontificii autem nihilò secius vrgebant suum institutum, & aliquantò etiam acerbius pro concione notabant aduersarios. Et quoniam hoc illis erat impunè, plerique sic accipiebant, quasi primores illud non improbarent. Inter hæc nonnulli ciues, quibus erat mandatum, vt per urbem cir-

circumirēt, ac rebus omnibus prouiderent, in templum primum ascendunt. Ex iis quidā haec sua statuā alicuius diui reuellit, sic ut in terram delapsa, confringeretur. Hac autem occasione in plures deinde manus iniicitur. Interuentu verò sacrificorum, qui id egrè ferebant, illi ne mandati fines præterirent, nullam mouent ampliore rixam, & abeunt. Quum eius rei nuntius esset ad ciues in forum delatus, & plenior multo quàm res ipsa ferebat, ad templum euestigio mittuntur armati tercentum, ut illis opem ferrent: nam esse in angustiis & periculo dicebantur. ubi ventum est eò, iam illi discesserant. Ne verò frustra illuc esset, idola seu statuas ibi repertas demoliuntur: & progressi, reliquis in templis idem faciunt. Ibi tum è Senatu quidam accurrunt, sedandi motus causa. Ciues autem ad illos, Quod vos totum iam triennium deliberatis an fieri debeat, illud nos, inquit, unà perficiemus hora, ne propter idola vllum sit inter nos posthac dissidium. Sic ad eò Senatus eis omnia permittit. Decretum etiam est factum, ut tam in vrbe quàm foris per ipsorum fines aboleatur Missa cum idolis omnibus. Adhæc ut in iis rebus deliberandis, quæ ad gloriam Dei pertinent, & ad reipublicæ commodum, Senatus in posterum adhibeat tribules, numero ad ducetos sexaginta, quorum utatur consilio. Iis factis decretis, læti domum reuertuntur ciues: & in sta-

*Imagines
exuſie.*

tuas tantum omnis deſiit iracundia. Tertio die, qui tum erat cinerum dies, vt Pontificii vocant, ſtatue lignee diſtribute fuerunt in homines tenuiores, vt his ad igne vterentur. Quam autem illi ſuper diuidenda preda rixarentur, ac pugnis etiam rem agerent, placuit exurendas eſſe. Nouem ergo componuntur ſtrues ante primariam aedem, & inflammatae cremantur. Ita nimirum caſus tulit, vt quo die Pontificii ſolent frontibus hominum inuergere cinerem, ille ipſe dies propter idola in cinerem reducta, ciuitati fuerit lætus atque iucundus. Februarii die duodecimo tribules illi, quos diximus, acta Senatus comprobant: altera die per ſingulas tribus denuo iuratur, & amice diſceditur. Paulò ſuprà diximus de conuentu Spirenſi, quem ad initium Februarii Cæſar indixerat: ſed nõ eſt ante idus Martii factum initium. Principes ac ordines aderam admodum frequentes. Elector Saxonie Melanchthonem adduxerat. Principio ceptum eſt agi de religione. Pontificii autem eò ſpectabant, vt Saxonem alioſque Principes à ciuitatibus dirimerent, ne qua eſſet inter ipſos conſiliorum communicatio, neque voluntatis conſenſio. Et quoniam de Cœna Domini non eadem erat omnium ciuitatum, quæ Principum ſententia, ſpem illi conceperant ſe poſſe quod cupiebant efficere. Sed id fruſtra fuit. Quum Heluetiorum ciuitates dux

*Conuētus
Spiren.*

duæ longè potentissimæ, Tigrum atque Berna, consentirent in religione, Lucernates, Vram, Suitenses, Vnterualdii, Tugiani, qui præ cæteris erāt huic infensi doctrinæ, foedus cum Ferdinando rege faciunt. Imperii Senatus fuerat Spiram euocatus. Quumque ciuitas Argentina suum eò misisset legatum Danielem Miegium, qui cum reliquis ibi consiliariis negotia publica de more tractaret, repudiatus à consensu fuit, propter abrogatā nuper Missā, & non expectatum huius conuentus exitum. Eo cognito reliquæ ciuitates, quoniam ad ipsas etiam exemplum pertineret, intercedunt, & Imperii morem seruari petunt. Post multā de religione tractationē superioris comitii Spirensis actio paucis repetitur. In eo nimirū fuisse decretum, vt quantum ad Cæsaris edictum Wormaciense pertinet, ita sese gerant omnes, quò sui facti rationē & Deo possint & Cæsari quoque reddere. Sed multos eo profus abuti: & omnis ferè generis horrenda nouaque dogmata sub hoc veluti prætextu & defendi & excusari. Nouum igitur fit decretū in hanc sententiam, Qui Cæsaris illud edictū seruauerūt, deinceps seruēt ad Concilium vsque: Qui verò doctrinæ genus mutarunt, nec ab eo iam possunt discedere absque metu seditionis, vt ii sibi tēperēt in posterum, nec aliquid præterea innovent ad usq; Concilii tēpus. Adhæc vt pacem inter se colant omnes ordines, & religionis

Spiræse decretum.

causa nec damnum inuicem dent, nec alter alterius ditioni subditos in suam fidem aut tutelam recipiant. Qui secus fecerint, proscriptorum numero iubentur esse. Huic decreto sese opponunt Elector Saxoniz, Georgius Brandeburgicus, Ernestus & Franciscus Luneburgici, Lâtgravius, Anhaldius: & Aprilis die decima nona, palàm cur non assentiantur de scripto recitant. Et primò quidem superioris conuentus decretum repetunt, quo sua cuique religio permittitur adusque Concilium. Ab eo minimè recedendum, neque esse violanda quæ tunc pacis retinendæ causa, post multam deliberationem pacta fuerunt, & signis atque iureiurando cõfirmata. Nam quòd nunc decreuerint, vt qui doctrinæ genus mutarunt, neque sine turba iam illud relinquere possunt, nihil innouent: id se non posse recipere, nisi velint ei doctrinæ, quam vti piam atque veram hucusque profitentur, fidem ipsi derogare, ac fateri, discedendum quidem ab ea doctrina, si modò sine tumultu atque seditione fieri posset. quod ipsum quid esset aliud quàm verbum Dei, quod purum habeant ac impollutum, abnegare? Quo sanè nullum admitti possit grauius peccatù. Huic Principum deliberationi communicato consilio, primi nominis ciuitates aliquot sese coniungunt, Argentina, Noriberga, Vlma, Constantia, Rutelina, Winslemium, Meminga, Lindauia, Cã-
 podu-

podunum, Hailbrunum, Inna, Wiffenbergum, Norlinga, Sangallum. Et hæc quidem est origo nominis Protestantium, quod non solum in Germania, sed apud exteras quoque gentes perulgatum est ac celebre. Ferdinandus excesserat iam è concilio Principum, antequam hi protestarentur, tametsi vt paululum modò differret, à Saxone fuerat rogatus atque sociis. Post appellationis quoque formulam Protestantes concipiunt, & edunt, in eâque rem omnem ordine commemorant: ac demum ab omni actione Spirèsi & decreto ibi facto prouocant ad Cæsarem, ad futurum generale, vel ad nationis Germanicæ legitimum Concilium, ad omnes denique non suspectos iudices: ac simul legationem ad Cæsarem decernunt. Non multo post Tigurini & Bernates copias educunt in Quinquepagicos (vti uocant) ipsorum hostes, de quibus paulo supra diximus. Et Tigurini quidè edito scripto, cur ita faciant exponunt, & multas illorum recentent iniurias. Productis utrinque copiis, & positis castris, interuentu finitimorum, & Argentinæ quoque ciuitatis, cõposita res fuit, & discessum ab armis. A Ferdinando missa fuerunt illis auxilia, quæ ad Rhenum vsque peruenerunt. Inter alia pactum fuit ne religionis causa bellum inter ipsos esset, utque deinceps à maledictis abstineretur, graui constituta pœna.

Galliæ Rex, quum & liberorum suorum

*Origo Pro
testantium.*

*Ciuile bel
lum inter
Heluetios.*

statu, quos in Hispaniam miserat obsides, afficeretur, & per Italiam infeliciter bellum gereret, amisso nuper exercitu atque imperatore Lautrecho, amisso etiam Andræa Auria Genuate, rei maritimæ scientia clarissimo duce, qui sub idem ferè tempus, quo Lautrechu mortem obiit, ad Cæsarem defecerat, restituta patriæ libertate, ad pacem animum adiecit. Itaque Cameraci, oppido Belgicæ, conveniunt Marguarita Cæsaris amita, & Regis mater Loisia, multique alii proceres, & pacem Augusto mense faciunt: & illud ante triennium in Hispania factum de Lutheranis decretum repetunt, ac denuo confirmant. reliquæ conditiones, partim fuerunt mutatae. Nam Burgundiam Cæsar Gallo permittit, si marem è sorore suscipiat. Eodem tempore Turcarum Imperator Solimannus, à Ioanne Vayuoda sollicitatus per Hieronymum Lascum Polonum, excellentis ingenii virum, in numero cum exercitu per Hungariam tendit in Austriam, & primariam eius regionis urbem Viennam ad Idus Septembris obsidet, & cuniculis rem agit, & qua parte mœnia subvertisset, acerrimè manus conserit. Sed quum milites præsidarii Germani, quorum præcipuus dux erat Philippus Palatinus princeps, fortissimè stationem defenderent, postridie Idus Octobris infecta, re discedit, multis hominum millibus in reditu partim trucidatis,

par tim

Fœdus Cameraci.

Vienna à Turcis obsessa.

partim in miserabilem ac foedam seruitutem abductis. Vayuodam autem abiens Budæ Regem constituit.

Nouum etiam morbi genus hoc anno Germaniam inuasit. Sudore pestifero correpti homines, intra vigesimam quartam horam aut exhalabant animam, aut si virus exudassent, valetudinem paulatim recuperabant, & prius quàm de remedio constaret, multa perierunt millia. Malù hoc inde ab Oceano per omnem propè Germaniam peruasit, incredibili celeritate, velut incendium aliquod, longè latèque depascebat omnia. Vulgò dicitur morbus Anglicus. Nam Henrici septimi Britannæ Regis anno primo, eadem lues insulam illam inuasit: & quoniam remedium erat incognitum, ingentem hominum stragem edidit. Fuit insuper hoc tempore frumenti ac vini tenuissimus prouentus. Per id tempus exusti sunt Colonix Agrippinx Petrus Flistedius, Adolphus Clarebachus, homines literati, quòd de Cœna Domini, deque cæteris dogmatis diuersum à Pontificiis sentirèt. Fuerant antea sesquiannù & amplius eò, custodia detenti. Adolphus erat forma liberali, factùs & eruditus. Quùmque ducerètur ad supplicium, fidei suæ ratione explicabāt, & Scripture testimoniiis inuicè sese confirmabāt: ita quid è vt omnium oculi mentesque in his hererèt defixi. Dixim⁹ antea de dissidio Lutheri & Zuighii super Cœna

Sudor pestilens.

*Flistedius
& Clarebachus.*

*Luther &
Zuingl.
Marpurgi*

Domini. Quum illud iam supra triennium ageretur, & grauis esset dimicatio: multi, quibus doleret hac vna simultate consensionem impediri doctrinæ, remedium adhiberi cum primis optabant. Lantgravius ergo cum sociis re communicata, sollicitatis etiam Heluetiis, diem constituit quo Marpurgi conuenirent vtriusque partis viri docti, deque summa rei placidè conferrent. E Saxonia venerunt Lutherus, Melanchthon, Ionas: Ab Heluetiis, O Ecolampadius, Zuinglius: Argëtorato, Bucerus, Hedio: Noriberger, Osiãder. Multi aderant præterea viri graues ac eruditi. Solus autem Lutherus atque Zuinglius causam disceptabant. Sed quum illud quod dixi morbigenus eò iam peruenisset, abrupta demum actione iussu Lantgrauii, sic conuenit, Quandoquidem in præcipuis omnibus dogmatibus idem sentirent, abstinendum esse deinceps ab omni contentione: & Deum orandum vt in hac etiam controuersia lumen accendat, & concordie viam ostendat. Et ita quidem amice discessum fuit initio Octobris. Saxoniæ Princeps & Lantgravius in conuentu qui Spiræ fuerat ante triennium, fœderis ineundi mentionem fecerant. Ea res in deliberationem deinde non semel venit: & iam potissimum hoc factò decreto cœptum est de illo cogitari vehementius, & tandem Smalcaldiæ cōuentus indictus ad Idus Decembreis. Vbi iam Cæsar in Italiam

Fœdus
Smalcaldi
cum.

liam venisset, Erasmus Roterodamus, qui Basilea relicta propter mutatam religionem, & vitandæ suspicionis causa, Friburgum sese receperat, Ferdinandi Regis oppidum, Nouembri mense libellum edit, qui titulo quidem inscriptus est, Contra quosdam qui sese falso iactant Euangelicos: re vera autem totum ordinem perstringit. Aduentante Bononiam Cæsare, Franciscus Sfortia profectus ad eum, intercessione Clementis septimi Mediolanensem principatum tandem recuperat.

LIBER SEPTIMVS.

Diximus antea Protestantes decreuisse legationem ad Cæsarem. Hi erant Ioannes Ehingerus, Alexius Fauentrutus, Michael Cadenus Noribergensis. Duodecimo Septembris die admissi Placentiæ, ordine repetunt decretum imperii factum ante annum tertium, quod nuper alio decreto sublatum sit. Quod quidem si valere debeat, maximæ sint ex eoturbæ nascituræ. Saxonix Principem igitur Electorem atque socios, & in iis adiunctas quoque ciuitates, palàm tunc esse professos non se huic assentiri decreto. Rogare autem ne grauius hoc ipse ferat: sed necessitati tribuat. Illos enim interea dum cogitur Concilium nihil esse admissuros, quod non & Deo sperent, & ipsi quoque posse probari. Cæsar decimo tertio die Octobris responsum dedit scriptum, vt il

Protestantium legatio.